

Christoph Ransmayr

RAGYOGÓ PUSZTULÁS

Víztelenítési projekt, avagy A lényeg felfedezése

Részlet

A kortárs osztrák próza-, esszé- és dráma-irodalom eredeti hangvételű alakja idén ünnepli hatvanadik születésnapját. Filozófiát és néprajzot tanult Bécsben, majd különböző utazási magazinok szerkesztőjeként és szerzőjeként dolgozott. A nemzetközi tudatba második regényével, az 1988-as *DIE LETZTE WELT*-tel robbant be. Az Ovidius száműzetését elbeszélő mű virtuóz módon ötvözi a történelmi hitelességet a szürreális fikcióval. Ransmayr ezután hosszú évekig Írországra élt, és szenvedélyes hegymászóként az osztrák legendával, a nyolcezres csúcsokat hódító Reinhold Messnerrel is többször járt a Himalájában. Negyedik és eddig utolsó regénye, a versként tördelt *DER FLIEGENDE BERG* itt gyűjtött élményeit önti költői képekkel szárnyaló prózába. Stílusát rendkívüli műgond jellemzi, egy-egy mondatot akár hetekig is csiszolgat és formál. Így nem csoda, hogy viszonylag keveset publikál. Művei magyarul: *AZ UTOLSÓ VILÁG*, 1995, ford. Far-

kas Tünde; *A KITAHARA-KÓR*, 1998, ford. Adamik Lajos; *A JÉG ÉS A SÖTÉTSÉG BORZALMAI*, 2003, ford. Váróczi Zsuzsa; *A REPÜLŐ HEGY*, 2008, ford. Márton László. Útirajzai-ból és esszéiből folyóiratokban jelent meg egy-egy.

Az alábbi részlet Ransmayr szépírói bemutatkozásából, az 1982-ben publikált *STRAHLENDER UNTERGANG*-ból való. A mű a világot uraló fehér ember radikális önfelszámolási tervének erősen satirikus hangvételű leírása. A versként tördelt, háromnegyed ívnyi szöveg első része híradás egy titokzatos sivatagi építkezésről, második része az önfelszámolási projekt kvázi tudományos megindoklása, harmadik része műszaki útmutatás az önfelszámolás színhelyéül szolgáló sivatagi karám építéséhez, az itt közölt utolsó rész pedig, amelynek címe az egész mű címét is adja, a protagonista beszámolója önként vállalt kizáradásának hagyományos víziójáról.

Adamik Lajos

IV. Ragyogó pusztulás

Fényhegek, káprázat és víztelenítés

A haza már szűk volt:
terei kicsik és sötétek,
ideje rövid,
és jelentéktelen minden erőfeszítés,
a munka.
Itt viszont minden nagy.

Itt minden tágas,
és már az első pillanattól fogva távoli,
ami otthon maradt:
az utazás Oregonba,
a jövő évi beruházási tervek,
egy olyan cég nevetséges felemelkedése,
amely minden használati értéket mellőző
portékával bizniszelt,
és így vitte messzire nyúló
üzleti nexusokig;
a szabványos beszélgetések,
meg Anna
meg mindenki –
szinte már el is feledtem.

Hogy szól itt minden lépés!
A homok annyira száraz,
hogy lábam alatt
és a szélben
rövid kaszkádokká emelkedik,
és mindjárt el is ül,
és közben úgy zeng,
mintha tűk hullanának
üvegből őrlődött földre.

Egyébként pedig
csak a lélegzés zöreje,
semmi más.
Itt a csend az úr.
Már Ain Szalah-ban
csendesebb lett.
A napban edződött
agyagházak
szinte lakatlanok;
köztük a homok változó színei
és egy málhás jószág, amely olyan óvatosan
lépdelt,
hogy csak terhének nyikorgását-súrlódását
lehetett hallani.

A helikopter rotorja
mindezt csak röviden szakította meg.
Itt is.
A gép rögtön újra felszállt,
fájó homokörvényt hagyott maga után,
egy ideig még csapkodott és bömbölt
az égen,

zümmögő, fekete ponttá
alakult át,
és eltűnt.

A pont eltűnése és zümmögése
Az ünnep emlékét,
egy eltűnő lény
szükséges visszatekintését
idézte fel,
aki egyszer csak a forró hőség,
az üresség közepén
találja magát,
és újra meg újra
a pontot keresi,
ahol minden kezdődött.

És micsoda ünnep volt az:
a kutatóépület előtti teret
napokig elállta a hallgatóság.
Girlandok és lampionok,
vitrinekben homokminták!,
a szomszédos örökmozgóban
fénytünemény,
vásári bódék gyűjtőlencséből és acélból
épített napernyőkkel,
ingyen elvihető műnapok
bezárt napvédőszer-gyarak
laboratóriumaiból.
Szoláriumok,
varietésátrak egy szomjhalál
attrakcióival,
és mindenekfölött a szószékek:
odafönről a beszédek.
Egy Új Tudomány képviselőinek
beszédei,
hangosak és hosszadalmasak.
Burnuszaikba burkolózva,
mellvédeiken
messze áthajolva,
a szónokok olykor-olykor
nagyobb figyelmet kértek maguknak,
végül pedig listákat nyújtottak le,
hogy ki-ki írja rá
nevét,
címét
és elutazásának
kívánt időpontját.

Aztán a következő szónok,
majd megint egy másik.
Csupa idióta!,
legjobb esetben fanatikusok,
pusztuláselméleteik megszállottjai.
Mintha a pusztulásnak
szüksége volna elméletre!
Mégis tömegesen követik őket.
Nem azért, mert értik szavukat,
vagy hisznek nekik,
hanem mert
követni akarnak.
Követni,
semmi többet.

Ki tudja,
hányan tűntek már el
a terráriumban.
A városok mindenesetre
láthatóan üresednek,
és kiürülésük után,
hangzott a szószékekről
az ígéret,
új terráriumokká
dózeroltatnak:
e munkát végül majd
automaták intézik,
strapabíró,
elnyúlhatetlen automaták,
jóformán láthatatlanok
napvitorláik
szolárcella-szövedéke alatt.

De az ünnep a múlté,
mint minden egyéb is;
a kutatóépület előtti tér
most nyilván ugyanolyan üres, mint ez a sík,
melynek bejárásával,
céltalanul,
akármilyen irányba,
várakozás szerint
múlik el
a nap:

háromszor
bukkan fel
a csillogó fémfal,

és egy légtünemény
csillámló víztükrébe
úszik át,
amely közvetlenül a talaj fölött
nyugtalanul fogja össze
az ég kékjét,
és hátrálva tűnik
minden közeledés előtt.
Nincs már se fal,
se tó.
Az ég fehér.

Milyen pontosan,
módfelett pontosan
veszik kezdetüket
a kiszámított ok-okozat összefüggések!
Az ultraibolya fény
rövidhullámú sugárzása,
fény az még egyáltalán?,
az epidermis alaprétegében,
milyen szép szó ez arra,
hogy felhám!,
programjuk beteljesítésére kényszeríti
a melanocitákat:
szüntelenül pigmenteket –
a terrárium lakóinak
teljesen haszontalan
védőfestéket termelnek.
Minek itt még a védelem?
De nincs mit tenni.
A program, az program.
A védőfesték itt pörzsvörössé
fajzik.
A pörzsvörös bőr hólyagokat vet.
Most már minden víz
távozni igyekszik,
de még mielőtt a sóval,
koleszterinnel, zsírsavakkal
és az ég,
a fehér ég tudja,
még mivel teli verejtékgyöngyök
formát,
gyöngyformát ölthetnek,
már újra el is párolognak,
és a bőr száraz és forró marad.
A pörzshólyagok,
a *fényhegek*

sárgállva, feszülve,
birkaszem nagyságúvá dagadnak.

Hogyan is volt az akkor,
midőn egy sárgálló, dagadó valami,
labda volt-e
vagy lövedék?,
átszelte a leget,
és röppályája végén
tönkretette
egy nevenincs nyaralóvendég
idilljét,
aki dühösen ugrott fel,
és átkokat kiáltva
a labdázók felé ütött –
ki voltam én? a nyaralóvendég
vagy a labdázók egyike?
A fényhegek felrepednek.
Egy vízér,
az egyetlen ebben a forráságban,
elpárolog.
A hőség elviselhetetlen.
Ez ama régi hőség lehet, melyről
a kutatóépület előtti beszédekben
úgy mondták,
hogy a Nap belsejében,
fúziós magjában keletkezik,
és sok százezer, sőt sok millió évig tart,
míg a magból a felszínig
emelkedik,
ahonnan széjjelsugárzik és széjjelcsapódik,
nekünk csapódik,
egy termonukleáris metamorfózis
hője:
anyagé energiává,
hidrogéné héliummá,
mondták,
tizenötmillió fok
a Nap centrumában,
hidrogéntüzek.

A hőség – elviselhetetlen.
A szomjúság – elviselhetetlen.
Két nap,
mondták,
legfeljebb néhány órával több,
a hiperozmoláris kómáig,

aztán pedig
hallucinációk,
eszméletlenség,
fájdalommentesség,
leáll a szív,
az agy,
vége.
Ilyen egyszerű ez.
A megváltó úton azonban,
mondták,
amely oda vezet,
könnyen felléphetnek
rövid fájdalomszakaszok,
a pusztulás tünékeny szakaszai...
Idióták.
Ti idióták.
És még sokáig tarthat,
négy-öt milliárd évig is talán,
amíg e nap hidrogénkészletei,
az ég fehér,
kimerülnek,
és a csillag vörösen
óriáscsillaggá
fúvódik fel,
és végül
eltűnik egy héliumvillanásban,
a villámból pedig,
hatalmasabban,
mint a mostani Naprendszer
egész tere,
új szupernóva támad,
aztán planetáris köddé bomlik,
mely egyszer,
még egyszer besűrül,
fehér törpecsillaggá sűrűsödik,
sűrül egyre tovább,
a teljes
feketességig,
a visszavonhatatlan sötétségig,
és végre
hűvösebb lesz.

A szél túl gyenge,
hogy a nyomok
homokba rótt káoszát eltörölje,
és elég erős,

hogy a nyálkahártyán és az egész bőrön
szétterítse a síkság
legfinomabb szemcséit.
Így minden csak növekszik:
a nyomvonalkáosz, amely hol erre,
hol arra fut,
miként a bőrön bárhol támadó
fénygyulladások.
A szemgolyó és szemhéj
közti kötőhártya
bevérösödik, megduzzad és fáj,
mint minden más is.
A könnyár viszont,
mely egy szelídebb nap alatt fakadhatna,
itt elmarad.
A lehunytt szemhéjak mögött is
káprázatképek,
türkiz, kékeszöld és mélyvörös golyóbisok
ugrándoznak a szemizmok
lassuló ütemében.
Micsoda kimerültség.

A másmilyen látásmódot
csak a kitartó,
egyenes Napba nézés
teremti meg:
a lencse végzi a dolgát,
nyalábba fogja a fényt,
a legsűrűbb fehéret,
és gyűjtőlencseként
ama két négyzetmilliméternyi
foltra vetíti,
melyen egykor
a legnagyobb élességgel
jelentek meg a most
egyre távolabb sodródó képek.
És e folt, a *macula lutea*
lassanként elég,
az égés után pedig domború,
vak felület marad,
egy végsőig fakult *látóbíbor*,
egy tekintet,
melynek legszélső peremein most,
életlenül és folyton elhomályosulva,
újra megjelenik a sík.
Egy csillogó fal.

Olyan lénynek, mint én,
mondták,
naponta legalább tíz liter vízre
volna szüksége ilyen feltételek mellett,
ha már mindenáron elgőzölgötlenül
akarná megélni a jövőt,
a bármilyen jövőt.
De így.

Most én vagyok
a hipertónikus víztelenítés,
a hematokrit emelkedése,
én vagyok a totális
sejttérfogat-csökkenés,
az oxigénszállító képesség degradációja,
a nátriumoldat- és klorid-koncentráció,
én vagyok
a rohamosan emelkedő szívfrekvencia,
a totális értágulás,
a vér-besűrülés
és én vagyok az ozmotikus koncentrációkülönbség
az agyban.
Én vagyok a hőszabályozás összeomlása,
én vagyok
a mindent átfogó veszteség.
A totális koncentrációvesztés vagyok,
a folyamatos fogyatkozás.

Örökké azon iparkodtunk,
micsoda tévedés!,
hogy védekezzünk a Naptól.
Napernyőket feszítettünk ki,
s batisztruhákban
és egymásba karolva
flangáltunk a promenádokon,
ahelyett, hogy levedlettünk volna.
Kinyitottuk,
kapcsokkal nyitottuk ki
magasabb rendű emlősök szemét,
és szemgolyóik szaruhártyáján
teszteltük fényszűrő kozmetikumaink
összeférhetőségét: cimsav-észter, tannin,
szalicilsav és benzofenon.
Leöltünk disznókat is,
tetemüket permettel szórtuk be,
és még meleg bőrükön,
hisz annyira emberszerű,

szereztünk információt
napolajaink vízállóságáról.
Arizonában pedig
rabokat utasítottunk,
hogy feküdjenek a napra,
és csupasz hátukon
ragtapaszrácsokkal
képeztünk tesztmezőket
az ultraibolya sugárzás mérésére:
e hátaк gyulladásfokának,
a legvilágosabbtól a legsötétebb vörösig
fokozódó *fénylépcsőnek*
köszönhetően meghatározhattuk
napfürdőink legkedvezőbb időtartamát.
Ó, milyen bátortalanok
voltak ezek a próbálkozások!
És hol van már Arizona?
Mi lett belőle?
Itt nincsenek fénylépcsők.
Itt örökké a pörzsvörös zónában vagy.
És bőrdön már megint
felpattogzik valami,
és kifakad.
De most már nincs feszülés, nincs vízér,
és labdák sincsenek.
Most már megint tudom,
hogy *én* voltam a nyaralóvendég.
Én voltam a rab is,
a disznó
és a böllér,
és én flangáltam promenádokon
napernyők alatt.
A batisztköpeny még most is ott hever,
szétterül, nem,
az a böllér fehér
gumiköpenye,
merev és hideg.

Milyen hideg volt mindig
a vágóhidakon!
Hideg van.
A kötény, lám,
ott hever
és csillog,
végtelen kötény a sík,
repedezett zajlójég-kötény,
most pedig csaholva

szánkutyák menete
ugrik át a repedéseken,
meg még egy,
teherhordó barmokon
gyaloghintók ringanak,
zászlók és baldachinok,
egy hatalmas
jégfelvonulás.

Adamik Lajos fordítása

Szelényi Iván

VARÁZSTALANÍTÁS – JEGYZETEK MAX WEBER MODERNITÁSELMÉLETÉHEZ¹

A varázstalanítás (*Entzauberung*) egyike (távrolról sem egyetlen) a többértelmű – sőt meglehetősen homályos – fogalmaknak a weberi életműben.

Ahogy Weber kezdett kigyógyulni súlyos idegösszeomlásából, korábbi kapitalizmus-pártisága valamennyit vesztett lelkesedéséből, s ebben a tanulmányban azt kutatom, vajon nem válik-e hasonlóan szkeptikussá a modernitás jelenségével kapcsolatban is. Mommsen találóan nevezte Webert „*kétségekkel küszködő liberálisnak*”:² a felvilágosodás, a racionalizáció, a kapitalizmus, liberalizmus elkerülhetetlenek, de vajon kívánatosak-e? Nem túlságosan nagy-e az ár, amelyet ezekért a változásokért fizetnünk kell? Idegösszeomlása előtt Weber lelkesedik a modernitásért és kapitalizmusért. Kiáll a tőzsdei spekuláció szükségessége mellett,³ s korai munkásságának fő célja, hogy ostorozza Poroszországot, mert lassítja vagy éppenséggel gátolja a tőkés típusú fejlődést.

Felépülve, már első nagyobb lélegzetű munkájában, A PROTETÁNS ETIKA ÉS A KAPITALIZMUS SZELLEME-ben (1904–1905) mintha a tőkés társadalmi viszonyokkal kapcsolatban bizonyos aggodalommal kezdene írni. A kapitalista gazdaság előfeltétele a bürokratikus szerveződés, de a bürokrácia kemény és hideg, mint a vas: „*vasketrebe*” – a magyar fordításban „*acélkemény épületbe*” – zár.

¹ Ez a dolgozat egy készülő monográfia: ÖT ELŐADÁS WEBERRŐL (ÉS MARXRÓL) egyik fejezetének első vázlata. A további fejezetek: LEGITIMÁCIÓ, TÖRTÉNELEMFILÓZÓFIA, OSZTÁLY ÉS REND, LEGITIMÁCIÓ ÉS RÉTEGZÖDÉSI REZSIMEK KOMMUNISTA ÉS POSZTKOMMUNISTA KAPITALISTA RENDSZEREKBE.

² Wolfgang Mommsen, 1964. 95. kk.

³ Mindez igencsak leegyszerűsített. Weber 1891 és 1898 között számos tanulmányt és jelentést írt, előadást tartott a tőzsde kérdéseiről, aminek a teljes anyaga még nem jelent meg nyomtatásban. Tudomásom szerint a leggazdagabb Weber-szöveget az MWG I/5-ös kötete adja (1999). Ez egy kétkötetes mű, amelynek – úgy tudom – eddig csak az első kötete jelent meg.